

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

BÚR, Gábor

Afrika története (Fage és Tordoff)

Eredeti közlés/Original publication:

J. D. Fage – William Tordoff: Afrika története. Könyvismertetés, 2005, *Kül-Világ*, 2. évf., 4. sz., október.

<http://epa.oszk.hu/00000/00039/00007/pdf/k-afrika.pdf>.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.261

Dátum/Date: 2013. január/January 28

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

Búr Gábor: Afrika története, *AHU MATT*, 2013, **pp. 1–5. old.**, No. 000.000.261,
<http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Országos nagy könyvtárak

Kulcsszavak/Key words

Fage és Tordoff Afrika története magyarul, az Afrika-történetírás nehézségei, kérdőjelek az angol szerzőpáros könyvének felosztását tekintve, a magyar kiadás fordítási hibái, Hungarian publication of the history of Africa by Fage and Tordoff, difficulties of the Africa history writing, questions about the structure of the volume by English authors, problems of the translation in the Hungarian edition

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM-
és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL
PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy le-
töltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or
downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatást, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikaisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

AFRIKA TÖRTÉNETE (Fage és Tordoff)*

Búr Gábor**

Az afrikai történelemről írott művekkel nem kényeztetnek el minket a kiadók, nagy öröm tehát minden ebben a tárgyban megjelenő munka. Ráadásul a szerzők az afrikanisztika igazi nagyágyúi, J. D. Fage Nyugat-Afrika történetének talán legnevezebb művelője, a Birmingham-i egyetem nyugalmazott történész professzora, William Tordoff pedig Kelet- és Közép-Afrika politikai viszonyainak elismert szakértője, a Manchester-i egyetem mai afrikai politikával foglalkozó tanszékének emeritus professzora. Közös kötetük magyar kiadásának borítólapja azonban azt az érzetet sugallja, hogy a két szerző között aszimmetrikus viszony áll fenn. Fage neve nagy és kövér betűkkel került kinyomtatásra, míg szerzőtársáé aprócska, vékony betűkkel szerénykedik. A kötetet kézbe vevő azt hihetné, hogy Tordoff talán csak a jegyzet-apparátus összeállításában segédkezett, ezért a megkülönböztetés, s már nézne is utána, hogy a tartalomjegyzékből, előszóból vagy a fűlszövegből ezt megtudja. Ha gondosan keres, rátalál a magyar kiadás tördelőjének és szerkesztőjének neveire, ám a szerzőkkel kapcsolatosan semmilyen eligazítást nem talál.

Nem marad más hátra, mint az eredeti, angol kiadásból tájékozódni. Már a cím is sok mindent elárul, „J. D. Fage with William Tordoff” szerepel ott szerzőként. A „with” a magyar impresszumban „és” fordítást kapott, de ez nem lenne baj, ha a magyar olvasó is megtudhatná, hogy a 2002-ben megjelent negyedik kiadás a Fage által 1978-ban megjelentetett, majd 1988-ban és 1995-ben másodszor és harmadszor is kiadott „Afrika története” rendhagyó felfrissítése: Tordoff 2001-es bejegyzésű szerzői joga után olvasható, hogy Fage erkölcsi jogai (*moral right*) csorbítatlanok. Talán a kiadó próbált nálunk olyan látszatot kelteni, mintha vadonatúj szintézist adna a kezünkbe, mindössze két évvel annak angol nyelvű megjelenése után, talán az olvasó kíméltetett meg a felesleges részletektől. A munka keletkezésének körülményei azonban fontosak, az adott esetben ráadásul a könyv erényei és hibái is – nem elhanyagolható részben – ebből következnek. Már a tartalomjegyzék is szemléletes példa erre.

A négy részre és ezen belül 19 fejezetre osztott könyv eklektikát sugall. Az olyan fejezetcímek, mint „A világkereskedelem Afrika trópusi vidékeire gyakorolt hatásának első szakasza: a rabszolga-kereskedelem”, kacifántos ugyan, de legalább tudjuk miről is lesz benne szó. Ám a kontinens történetének hagyományos földrajzi–regionális keretbe foglalt kronológiai áttekintése néhányszor ötvöződik a több korszakon

* J. D. Fage – William Tordoff: *Afrika története*, 2004, Budapest, Osiris, 553 old.

** Eredetileg megjelent: J. D. Fage – William Tordoff: *Afrika története*. Könyvismertetés, 2005, *Kül-Világ*. A nemzetközi kapcsolatok folyóirata, 2. évf., 4. sz., október, <http://epa.oszk.hu/00000/00039/00007/pdf/k-afrika.pdf>.

és régió átívelő toposzokkal. Így kapta a mű teljes második része „Az iszlám hatása Afrikára” címet, míg a jobbára „animizmusként” aposztrofált hagyományos afrikai hitvilág, illetve a kereszténység még egy fejezetcímet sem kaptak. Ez nem a korszellem miatt van így, még ha tudniillik ma az afrikai iszlám, a sokak által csak „islam noire”-ként emlegetett jelenség iránt hallatlanul meg is nőtt az érdeklődés. Sok politikus és politológus a kilátástalanul szegény afrikai muzulmánok demográfiailag robbanásszerűen szaporodó tömegében látja a nemzetközi terrorizmus fő tartálékát.

A ruandai mészárlás egyik következménye is az volt, hogy hirtelen megugrott az addig túlnyomórészt keresztény országban a mozlímok száma, hiszen papok és apácák tömegei vállaltak szerepet a borzalmakban, s ez sokakat eltaszított a kereszténységtől. Mindez azonban a könyvben említés nélkül marad. Arra kell gondolnunk, hogy erre a kiegyensúlyozatlanságra a magyarázat sokkal egyszerűbb. A második világháborús pilóta-veterán Fage az 1940-es évek végén Aranyparton, a mai Ghánában kezdte egyetemi karrierjét, ekkor írta mára klasszikussá vált és tucatnyi kiadást megélt *Nyugat-Afrika története* című munkáját. Mindig is Nyugat-Afrika történetének tárgyában publikált, elsősorban Felső-Guinea nyugati felének forrásaira támaszkodva. Ezen a téren páratlan ismereteket szerzett, ám kérdéses, hogy a szaktörténész mennyire tud szabadulni a megszokott prizmatól, amikor az elkerülhetetlenül sokkal felszínebb megközelítést igénylő átfogó szintézis megírására adja a fejét.

A hatvanas évektől megjelenő, szintén sok kiadást megélt *Afrika rövid története*, illetve az 1975 és 1986 között kiadott *The Cambridge History of Africa* (mindkettő esetében Fage társszerzője, ill. társszerkesztője Roland Oliver) hasonló problémával szembesült, hogyan lehet egy Európánál háromszor nagyobb kontinens történetét egységes alpra helyezni.

Csak a könyv elolvasása után válik a tartalomjegyzék egy másik szempontból világossá, amikor már tudjuk, hogy ebben a munkában Afrika három részre osztható, nevezetesen Észak- vagy Arab-Afrikára, Nyugat-Afrikára és Bantu-Afrikára. Ám a szerzők nem tartják magukat következetesen ehhez az egyébként nem szokványos felosztáshoz. Azon érdemes elgondolkodni, hogy Észak-Afrika és a hagyományosan Fekete-Afrikának nevezett szubszaharai Afrika története egységes egésznek képvisel, vagy közöttük a különbségek dominálnak. E könyv sok erénye között az egyik, hogy az ókortól napjainkig a közös elemekre helyezi a hangsúlyt, ez azért fontos, mert Afrika történelmét az óvilág történelmének részévé teszi.

Valódi gond „A telepések gyarmatai” fejezetcímmel akad. Ez teljesen hibás cím, hiszen a telepéseknek nem voltak gyarmatai, egészen 1965-ig, amikor Dél-Rhodesiában kikiáltották az egyoldalú függetlenséget. Mindaddig az anyaországok rendelkeztek a gyarmatok felett, s utóbbiak több vagy kevesebb telepest vonzottak, ám Algéria és Dél-Afrika kivételével sehol nem voltak elegendően ahhoz, hogy ténylegesen önálló politikai tényezővé válhassanak volna. Kenya, Rhodesia és Nyaszaföld, Belga-Kongó, Marokkó és Tunézia, illetve a portugál gyarmatok mind jó példával szolgálnak erre. Mivel az adott fejezet tartalmilag nem mond ellent ennek az általánosan elfogadott nézetnek, ismét az eredeti kiadáshoz kell fordulnunk, ahol a várokozásnak megfelelően „Colonies of settlement” szerepel, itt tehát egyértelműen fordítási hibáról van szó, akárcsak a „Nyugat-Indiai szigetek” (helyesen: Nyugat-indiai-óceáni szigetek), vagy a „Fokföld Batáviai Köztársaság néven visszakerült Hol-

landiához” (helyesen: Fokföld visszakerült az akkori Batáviai Köztársaságnak nevezett Hollandiához), illetve néhány más esetben.

A fordítás e néhány hiba ellenére is egészen kiváló, annál is inkább, mert több tudományág terminus technikusa szerepel ebben a munkában, az ősrégészettől a modern gazdaságtanig. Azt már akár ízlésbeli kérdésnek is tekinthetjük például, hogy a könyv szerint „csendes”, vagy inkább „néma” kereskedelemnek hívjuk a csere azon fajtáját, ahol az árukat cserélők egymással nem találkoznak, csupán elhelyezik azokat különböző egyezményes helyekre, s visszatérve vagy az ellenértéket találják, vagy saját árujukat érintetlenül. Talán a kötet lektorától lett volna elvárható, hogy az olyan, egyébként mellékes szerzői hibákat, mint „Kenya 1911-ig” (helyesen: Brit–Kelet-Afrika 1911-ig, hiszen a koronagyarmatból és protektorátusból álló terület csak az első világ-háború után kapta hivatalosan a Kenya nevet, megkülönböztetendő az akkor már szintén brit volt Német–Kelet-Afrikától) a fordításban kijavítsa.

Fage és Tordoff munkájával a magyar olvasó kezébe olyan kötet kerül, aminél jelenleg nem lehetne jobbat ajánlani az Afrika összefoglaló története iránt bármilyen nyelven érdeklődő számára. Külön erény, hogy a vitás kérdések esetében az egymással szemben álló álláspontok ismertetését sem spórolták el a szerzők, legyen szó a bronz-, illetve a vasolvasztás meglepően gyors elterjedéséről kontinens-szerte, e technika eredetének kérdéséről, vagy a közép-afrikai nagy tavak vidékén élő tuszik származásának napjainkban szomorú aktualitást kapott ügyéről. A szövegben mellékelte 12 térkép telitalálat, olyan információt hordoznak, amit a szokványos és nem csak magyar nyelvű történelem-atlaszokban hiába is keresnénk, ráadásul az olvasótakat is jól illusztrálják.

A kötet végére, számozatlan oldalakra biggyesztett fekete-fehér képekkel már más a helyzet. Nem valószínű, hogy bárki is ezen felvételek alapján tájékozódna a busman sziklarajzokról, vagy az egyiptomi piramisokról, de még az „Elnökválasztás, Gabon, Központi Körzet” sem mond sokat, azonkívül, hogy a képen látható két hölgy valószínűleg Omar Bongo elnökre szavazott, vagy éppen készül szavazni, különben miért is viselnék az elnök arcmását ruházatukon. Mivel 1967 óta mindig ő nyerte a választásokat, még azt sem tudjuk meg a kép alapján, melyik évben vagyunk, csak egyben lehetünk biztosak, nem az éppen napjainkban esedékes (2005. október 1.) választásokról van szó. (Ne rágjuk izgalmunkban feleslegesen a kör-műnket, ezt is ő fogja nyerni, ő ugyanis egyike azoknak, akik Afrika számára a politikai váltogazdálkodást károsnak tartják.)

A válogatott bibliográfia (507–529. old.) viszont még e kiváló könyv esetében is külön említést érdemel. A legnevesebb afrikanisztikai folyóiratok listáját a kontinens múltját feldolgozó általános művek követik, majd minden fejezethez külön irodalomjegyzék párosul. Fanyalognivalónk csak azért van, mert A. J. P. Taylor két munkája is bekerült a harmadik részhez (13., 14. fejezetek, „Az európaiak terjeszkedése a 19. században”), míg Sík Endre négy-kötetes *Fekete-Afrika története* című munkáját hiába is keressük, pedig ő, Taylortól eltérően sokat tudott Afrikáról, munkája úttörő volt, ráadásul frissebb is, s ideológiailag sem volt sematikusabb, mindezen túl pedig angolul és franciául is megjelent. Igaz, a franciák pedig Cornevin *Histoire de l'Afrique des origines à nos jours* mára már klasszikussá vált művét keresik hiába. Úgy látszik tényleg semmi nem tökéletes.